

Антропоцентризм філософії Відродження

(середина XIV – XVIст.)

План лекції

- 1. Умови формування та зміст філософської парадигми Відродження*
- 2. Основні концепції людського буття у філософії Відродження: платонізм, неоплатонізм, гуманістичний антропологізм, натурфілософія*
- 3. Світоглядно-теоретичні проблеми Пізнього Відродження*

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

basic concepts

антропоцентризм *anthropocentrism*,
антропологія *anthropology*, геліоцентризм
heliocentrism, гілозоїзм *hylozoism*,
гуманізм *humanism*, деїзм *deism*, естетизм
aesthetics, єресь *heresy*, натурфілософія
nature philosophy, пантеїзм *pantheism*,
протестантизм *protestantism*, творчість
creativity, Реформація *Reformation*,
свобода волі *free will*, утопія *utopia*.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

- Антологія мирової філософії. В 4-х тт. // Ред. Соколов В.В. і др. – М., 1969-1972.
- Валла Лоренцо. Об истинном и ложном благе. О свободе воли. – М., 1989.
- Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму // Вебер М. Избр. произведения. – М., 1990.
- Данте Алигьери. Божественная комедия. – М., 1987.
- Кампанелла Т. Город Солнца. – М., 1997.
- Кузанский Н. Об учёном незнании // Соч. в 2-х т. Т. 1. – М., 1979. 1969.
- Лютер М. О рабстве воли // Избранные произведения. – СПб., 1994.
- Макиавелли Н. Государь. – М., 1998.
- Мейстер Экхарт. Книга божественного утешения. Проповеди и трактаты. – К., 1995
- Монтень М. Опыты. В 2 томах. – М., 2005.
- Мор Т. Утопия. – М., 1997.
- Роттердамський Е. Похвала Глупоті. Домашні бесіди. – К., 1993.

Мета лекції

- ознайомити із провідними напрямками ренесансного філософування,
- з'ясувати основні суперечності доби, що вплинули на філософську парадигму доби Відродження,
- осягнути світоглядно-теоретичні ідеї Раннього (Романського, Італійського) та Пізнього (Германського, Північного) Відродження щодо людського буття

Відродження (renaissance)

- період розвитку країн Західної і Центральної Європи, коли відбувся перехід від теоцентричної середньовічної парадигми до наукоцентричної філософської парадигми Нового часу через
 - **Романське** (Італійське, Раннє) (XV ст.);
 - **Германське** (Північне, Пізнє) (XVI ст.)
- Коліскою Ренесансу стала Італія. Весь перший період свого розвитку (XV ст.) Відродження було італійським явищем і лише пізніше (XVI ст.) воно набуває загальноєвропейського характеру.

ГЕРМАНСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ

(Альбрехт Дюрер, Ієронім
Босх, Пітер Брейгель)

◎ **Містицизм** - віра домінує над розумом, містичне – первинне, логічне – вторинне, Бог є реалістичнішим, ніж людина

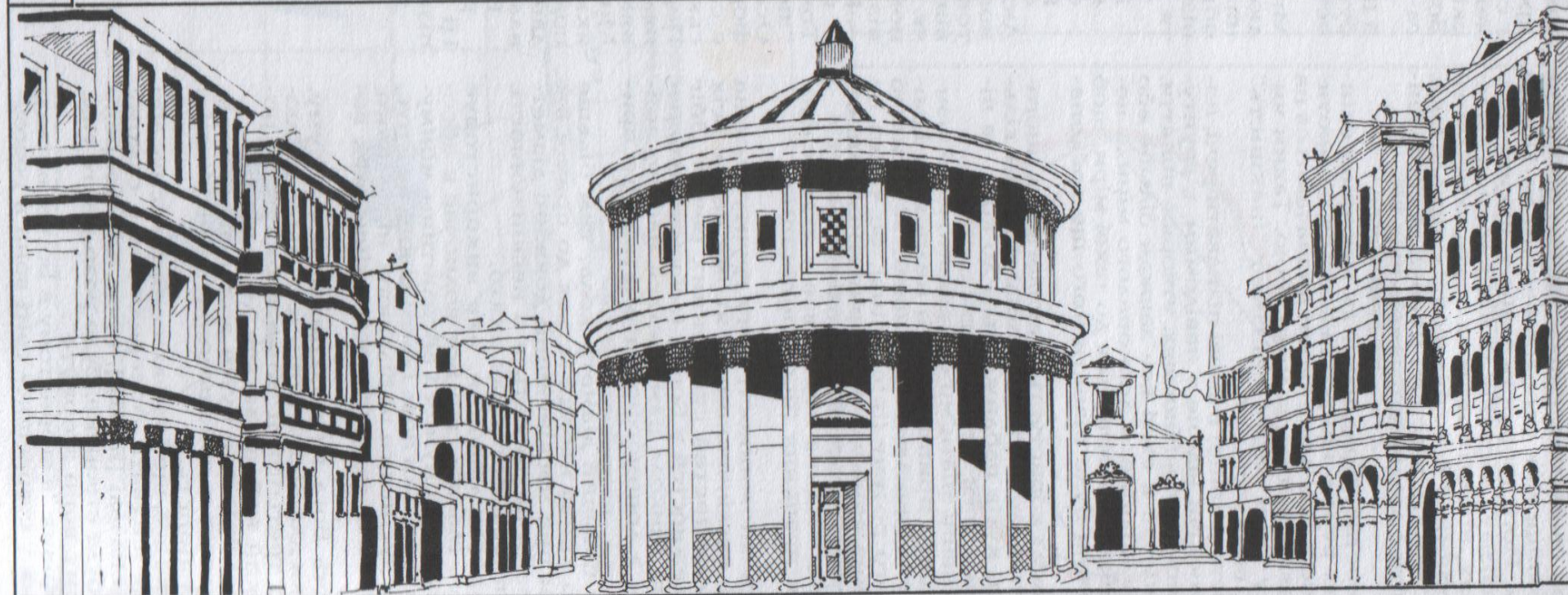
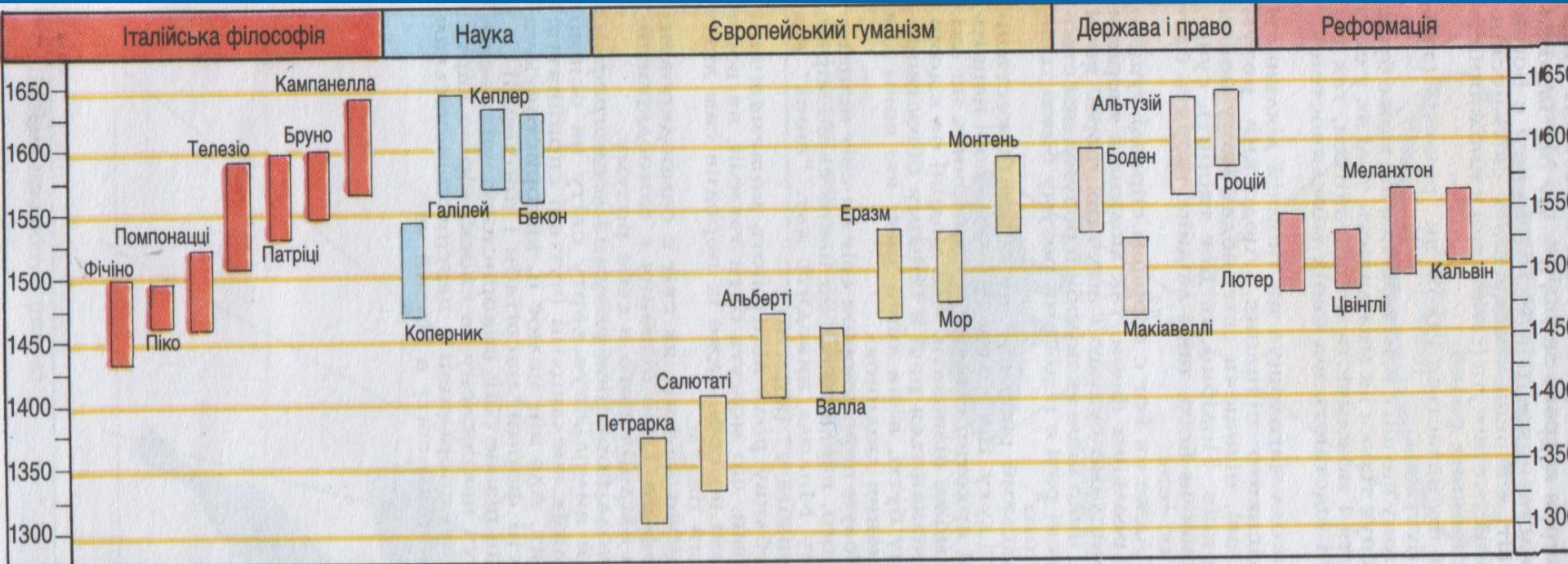
◎ **Фаталізм** – спостереження глибинних недосконалостей і вад людини, вихід із потойбічних сил

РОМАНСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ

(Данте, Джотто, Леонардо да Вінчі, Рафаель, Тиціан)

- ◎ Висування на перший план художньої **творчості** як найадекватнішої **діяльності** людини
- ◎ Домінування **творчого** начала над **пізнавальним**.
- ◎ **Універсалізація** людини як природного, мислячого і доцільно діючого створіння

Термін «Відродження» ввів **Джорджо Вазарі** **(1511-1574)** італійський художник XVI століття, учень Мікеланджело і перший дослідник сучасного мистецтва, автор книги *«Життєписи найзнаменитіших живописців, ваятелів і зодчих»*. Назвою підкреслюється особливий інтерес до античності, відновлення її традицій

Зачинателем гуманістичного руху вважається італійський громадський діяч і демократ **Колуччо Салютаті** (1331–1404).

Марсіліо Фічіно (1433 – 1499)

представник Італійського Відродження

- “Платонівська теологія про безсмертя душі” – намагається здолати раціоналізм схоластики шляхом звернення до філософії Платона і неоплатонізму, поєднуючи платонівське вчення з основами християнства.

Основні положення:

- Утвердження *богоподібності* людини, яка на вищих щаблях свого розвитку може поєднуватися із творцем. Новим тут виступає твердження про творчу активність людини у процесі злиття із Богом
- Вчення про всезагальну релігію. Усі релігії і церкви є етапами досягнення Єдиного Бога

Для Германського Відродження характерні риси:

- **Містицизм** – віра домінує над розумом, божественне над людським. Реалістичним є сам Бог, а не людина.
- **Фаталізм** – людським життям керують потойбічні сили, які спрямовують її життя у будь-який бік, що не залежить від людини.

Основні риси **Відродження**:

Антропоцентризм (грец. ανθρωπος — людина і лат. centrum — центр) філософське вчення, за яким людина є центром Всесвіту і метою всіх подій, які в ньому відбуваються, створена Богом «за образом і подобою»

Гуманізм – у XV ст. цей термін означав світську освіченість. Перші гуманісти: Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Леон Батіста Альберті, Лоренцо Валла та ін.

Гілозоїзм – вчення про всезагальну одухотвореність та доцільність всього суцього у світі

Деїзм – переконаність у тому, що Бог одного разу створивши світ і людину, більше не втручається у події

Пантеїзм – принцип розуміння Бога як безособового начала, який править світом

Панпсихізм – притаманність усім явищам і предметам душі, світова душа – джерело енергії та активності космосу

Титанізм – піднесення можливостей людини до рівня Бога

Леона́рдо да Ві́нчі (LEONARDO DA VINCI) (1452-1519)

Еразм Роттердамський

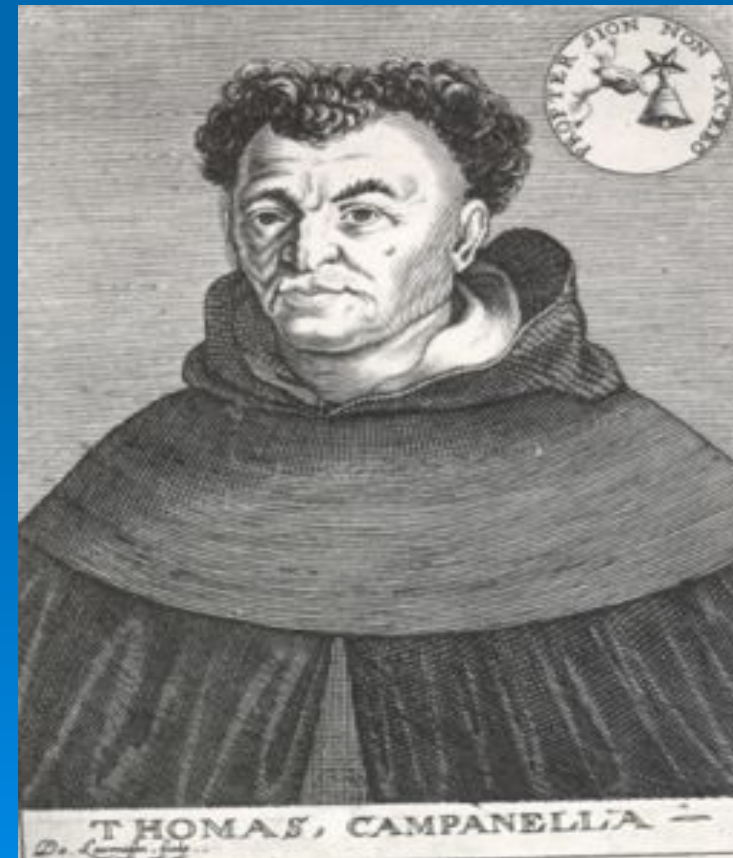
(1469 – 1536)

- властива іронія у ставленні до людини, що робить його своєрідним Сократом доби Відродження
- «Похвала Глупоті» висміює буденну людину, яка хизується «здоровим глуздом» («абсурдом»)

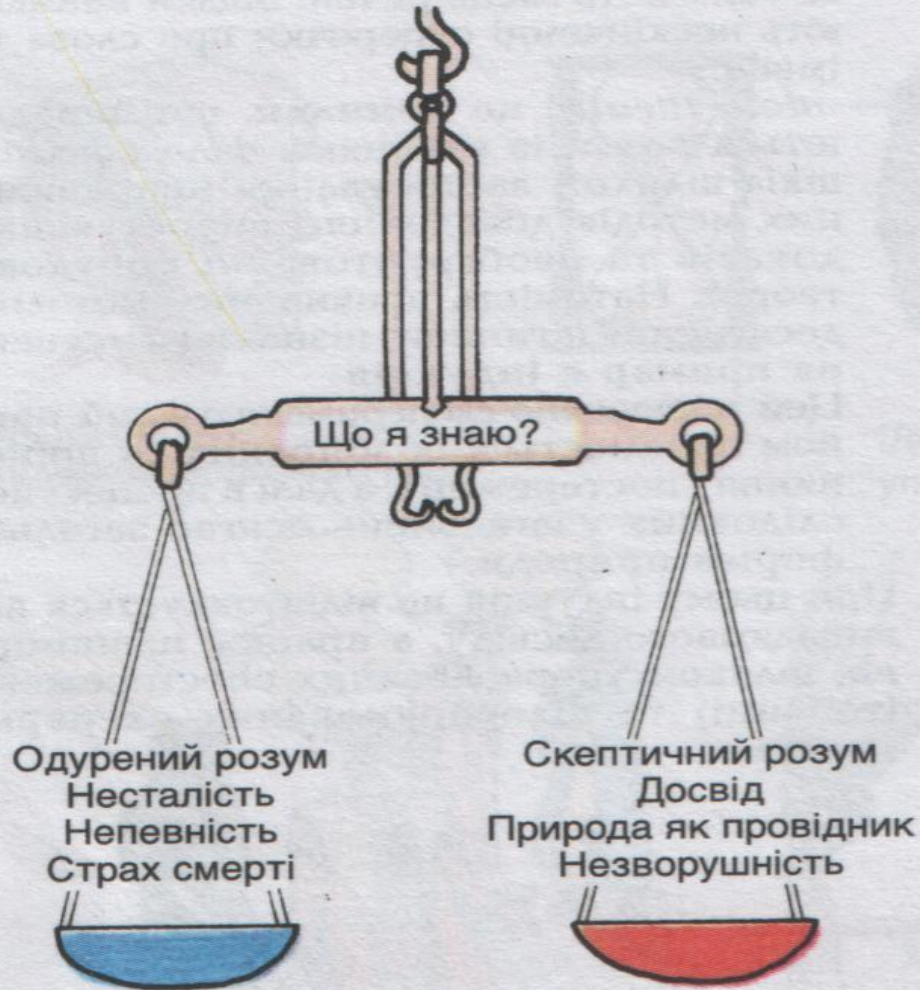

Томас Мор (1478-1535)
«Утопія»

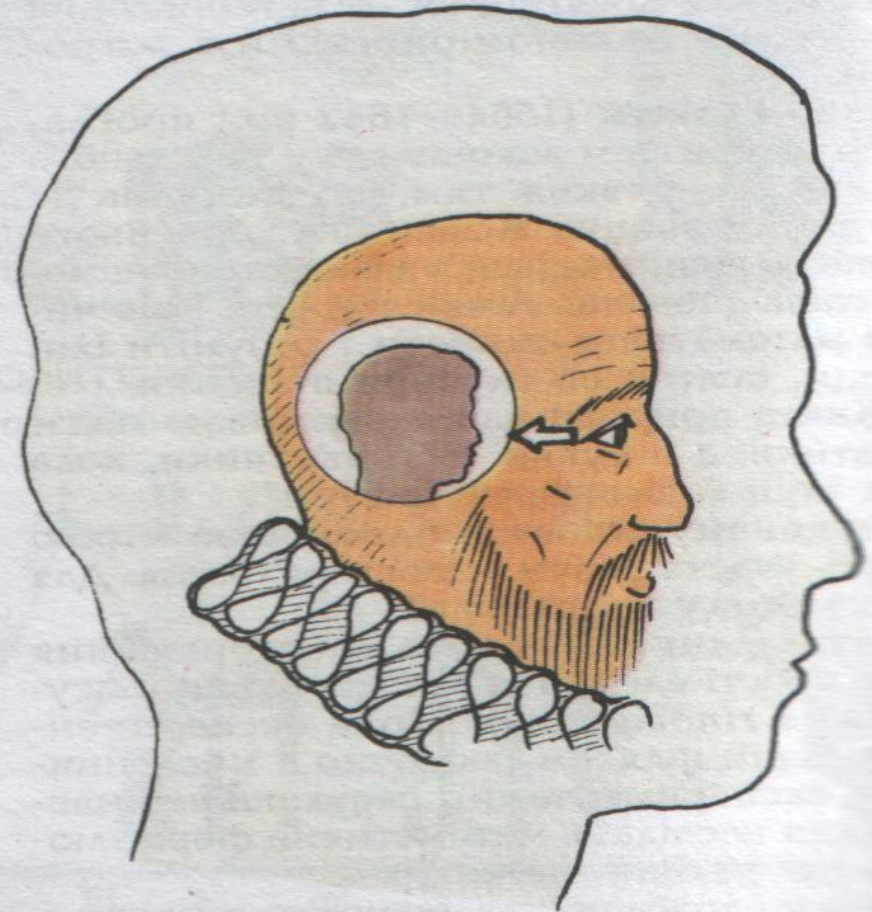

Томмазо Кампанелла
(1568- 1639)
«Місто Сонця»

КОЖНА ЛЮДИНА НЕСЕ В СОБІ ВСЮ ПОВНОТУ ФОРМ ЛЮДСЬКОЇ
ПРИРОДИ (Мішель Монтьєн (1533-1592)) «Досвіди»

Життя проходить у метаннях між крайнощами

Пізнання як самопізнання:
в людині втілено загальну
форму всього людського

Піко делла Мірандола (1463-1494) „Промова про гідність людини“:

Тебе не стримують жодні непоборні межі, тобі самій доведеться визначати свою природу... Я поставив тебе в центрі світу, щоб ти поглянула звідти кругом себе і побачила все, що є у цьому світі... Тобі вільно опуститися до нижчого світу і стати на рівні з худобою. Але тобі так само вільно піднятися... у світ божественного...

98 Ренесанс

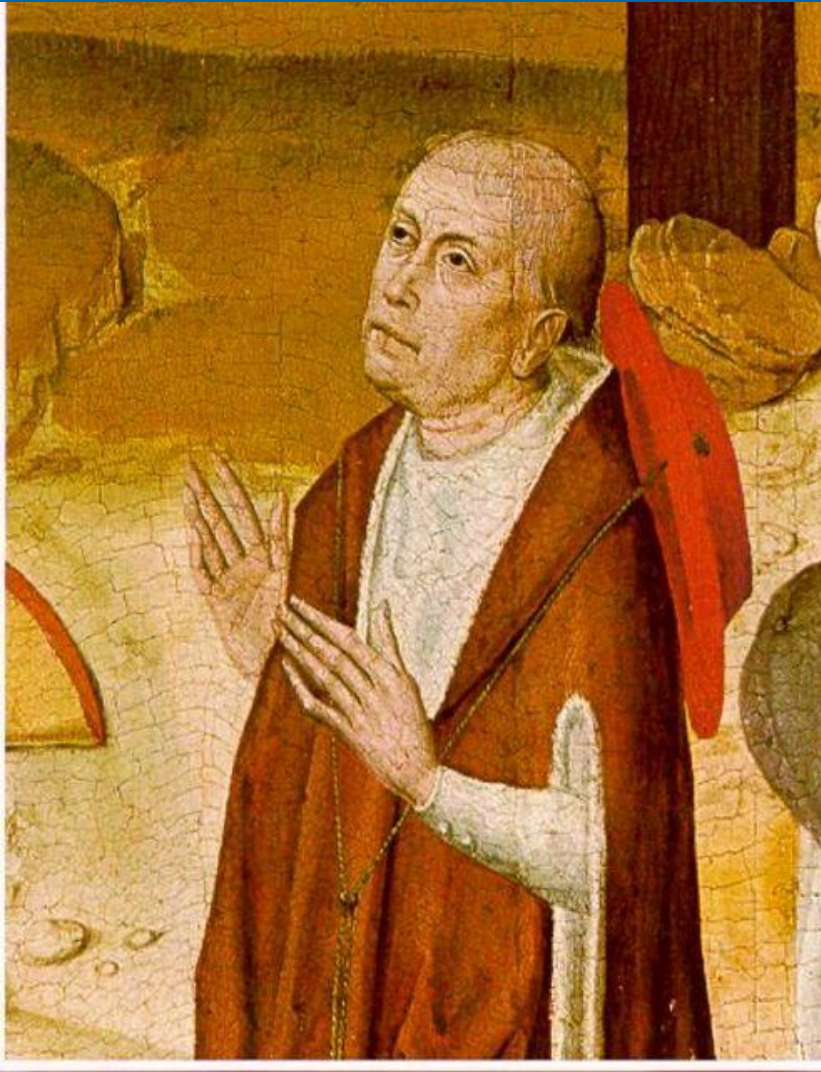

А. Піко делла Мірандола: становище людини (за Карлом Бовіллем, 1509)

Микола Кузанський (КРЕБС)
(1401 – 1464),

стверджує, що єдине і нескінчене – тотожні. Абсолютний максимум – нескінченність, більшого від неї не може бути, вона нічим не обмежується, їй ніщо не протистоїть.

Цей абсолютний максимум і є Бог.

Реформація і мак'явеллізм як філософія протесту

Мартін Лютер

- ▣ Домінанта віри
- ▣ Можливість особистого спілкування з Богом.
- ▣ Абсолютний авторитет Біблії
- ▣ Проголошення збагачення як угодної Богу справи
- ▣ Ідея поєднання свободи волі і рабства волі

«... адже між життям, яке воно є, та життям, яким воно повинно бути, така величезна прірва, що орієнтований на те, що повинно бути, а не на реальне, скоріш загине, ніж виживе. Людина, котра завжди бажає тільки добра, неминуче загине в оточенні багатьох недобрих людей»

**Ніколо Мак'явеллі,
„Володар”**

Ніколо Мак'явеллі

(1469 – 1527)

- Фатум-фортуна
- Матеріальні інтереси-рушій прогресу
- Характеристика правителя
- Мета виправдовує засоби
- Республіканський устрій церкви і держави
- Сильна особистість – лідер держави
- Свобода волі – вимір соціуму
- Біблію – національною мовою!

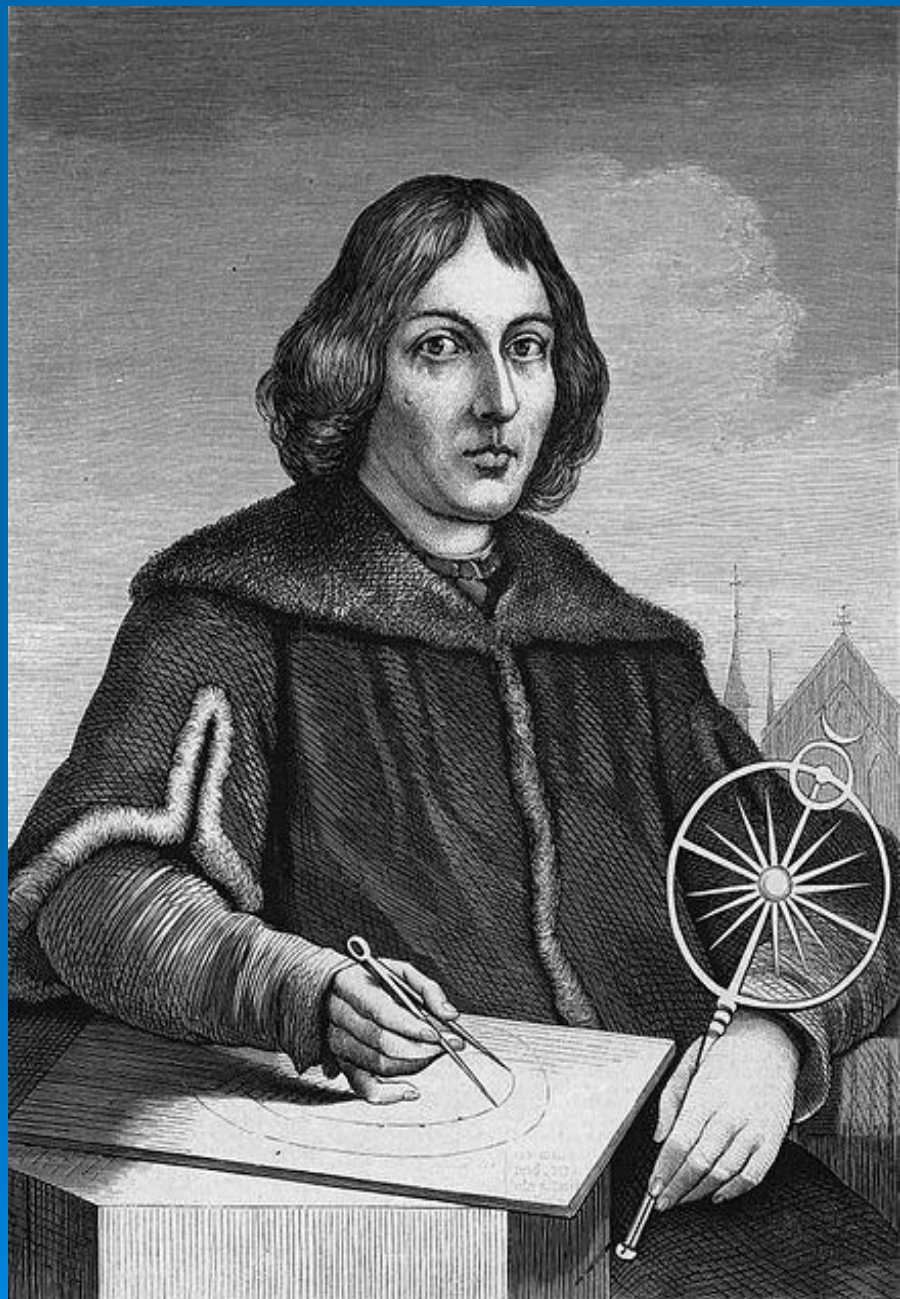

Револьюційна етика чи політичний аморалізм?

Мартін Лютер (1483 – 1546)

- Віра домінує над знаннями і вчинками людей
- Церква не може виступати посередником між Богом і людиною
- Можливість особистого безпосереднього спілкування з Богом
- Авторитет церкви замінюється авторитетом Біблії
- Проголошення збагачення як Богу угодної (вигідної, благочинної) справи.
- Ідея поєднання свободи і рабства волі

**Миколай
Коперник
(1473 – 1543)**

**створив
геліоцентричну
систему світу**

«Астроном Коперник, або Розмова з Богом», картина Я.Матейка, 1872

Свята Інквізиція

(лат. *Inquisitio Haereticae Pravitatis Sanctum Officium*) — судово-слідча організація, створена католицькою церквою в XIII столітті для розслідування **єресей**. Дослівний переклад назви з латинської — «розслідування».

ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ

Головним напрямом діяльності єзуїтів були: виховання молоді в дусі істинного католицизму; проникнення в усі верстви суспільства. У першу чергу єзуїти повинні були проникати у правлячі кола з метою їх підкорення Ордену і католицькій церкві.

Фанатичні єзуїти, що мали зміїну вертливість, проникали у вищі верстви суспільства, у палаци коронованих осіб і, оплутавши їх сіткою інтриг, підкоривши своїй волі, робили з них слухняних виконавців політики Ордену й папства, не зупиняючись перед будь-якими провокаціями та злочинами.

Єзуїти проникали і в народні маси, вистежували й видавали інквізиції єретиків та «бунтівників». У колоніях будь-якими методами вони поширювали католицьку віру.

Ігнатій Лойола, засновник «Товариства Ісуса», народився в 1491 році у в замку Лойола в країні Басків в Іспанії. 1523 рік він провів в Єрусалимі, досліджуючи «шлях Ісуса». Після повернення він навчався в Барселоні, потім в місті Алькала. Складні відносини з інквізицією (він навіть просидів кілька днів у в'язниці) змусили його покинути Алькалу і відправитися в Саламанку, а потім у Париж, де він навчався в Сорбонні. Йому в цей час було 37 років. Саме в той час у Парижі і був заснований орден.

Наприкінці 1536 р. І. Лойола з групою товаришів (серед них П'єр Фавр з Савойї, Франциск Ксав'єр з Наварри, португалець Сіман Родрігіш) відправився в Рим і в листопаді 1537 поступив на церковну службу.

Тепер, коли їх могли розіслати по всьому світу, співтовариші передчували, що їх група може розпастися. Перед ними постало питання про те, які відносини вони повинні відтепер встановити між собою. Ставлення до чернечих орденів було в них удже неприязним - на них покладалася значна частина відповідальності за занепад в Церкві. Тим не менш, вони прийняли рішення заснувати новий чернечий орден і написали проект статуту, який представили папі.

Головною метою єзуїтів стало проповідування ідей християнства, поширення впливу католицької церкви і зміцнення влади папи римського.

Організаційні принципи Товариства будувались на основі суворої дисципліни, безумовного підпорядкування лише генералові Товариства, або римському папі (якому давалася клятва на вірність при вступі до ордену). Папа затвердив його 17 вересня 1540 року. У квітні наступного року товариші Ігнатія обрали його своїм настоятелем («praepositus»).

Протягом решти п'ятнадцяти років свого життя Ігнатій керував орденом і встановлював його конституцію. До дня його смерті вона були практично завершеною. Перша конгрегація, яка обрала його наступника, доповнила цей документ і офіційно його затвердила.

7 серпня 1814 р. Пій VII своїм бреве „**Sollicitudo omnium ecclesiarum**” відновив Товариство Ісуса в усьому світі.

З XVI століття для проповідування ідей християнства і виховання своїх прихильників створювались єзуїтські школи, які відзначались високим рівнем викладання. В Україні такі школи були створені у Львові (1608 р.), Луцьку (1609 р.), Києві (1690 р.) та ін. містах. У 1661 р. грамотою польського короля Яна II Казимира Львівська єзуїтська колегія була реформована в університет. На українських землях у складі Російської імперії єзуїти були змушені припинити свою діяльність у 1820 р., а у Західній Україні — у 1939 році. На початку 1990-х років діяльність Товариства Ісуса в Україні відновлено.

У XVI-XVII століттях, намагаючись поширити свій вплив, єзуїти активно діяли у багатьох країнах світу, зокрема в Індії (з 1542 р.), Японії (з 1549 р.), Китаї (з 1563 р.), на Філіпінах (з 1594 р.) та інших. У середині XVI століття єзуїти продуктивно працювали в Україні. У XVIII столітті члени Товариства створили християнську державу автохтоннів гурані у Парагваї, яка була знищена Іспанією і Португалією, що прагнули нових земель у Південній Америці.

Через вірність ідеалам Христа, які часто йшли всупереч політиці європейських держав, Товариство Ісуса неодноразово забороняли у Португалії, Франції, Іспанії. Єзуїти формально були ліквідовані Папою Климентом XIV у 1773 році.

Гоніння проти єзуїтів у Португалії, що почалися в 1759 р. при міністрі Помбалу, й супроводжувалися переслідуванням, насильницьким вигнанням, ув'язненням членів Ордену. 1764 р. - почалися гоніння у Франції, тут одну з провідних ролей зіграла маркіза де Помпадур.

Зрештою Португалії, Франції, Іспанії, Неаполь і Парма спільними зусиллями (Франція і Неаполь навіть захопили частину Папської держави) вдалося переконати нового папу Климента XIV остаточно знищити орден єзуїтів (булла «Dominus ac Redemptor noster», 1773г.). Генерал ордена Лоренцо Річчі був ув'язнений в Ельзенбурзі, де і помер в 1775 р.

Лише Фрідріх II в Сілезії та Катерина II в Білорусі та Литві не стали забороняти єзуїтів. В період 1801-1820 років Товариство Ісуса активно розвивалось в Російській імперії. Продовжували діяльність школи при колегіях у Білорусі – у Вітебську, Могилеві, Мстиславі, Орші, Полоцьку, у Прибалтиці – в Даугавпілсі. Відкрились нові школи при колегіях у Ризі, Ужвальді, Краславі, Санкт-Петербурзі, на території України – в Романові біля Житомира. Відкрились нові місії єзуїтів в Саратові, на Кавказі – в Моздоку, у Сибіру – в Іркутську і Томську, в Україні – в Одесі, а також місія в Астрахані. При місіях середні школи діяли в Одесі, Астрахані, Саратові, Чечерську.

Орден єзуїтів

Орден єзуїтів («Товариство Ісуса») виник у 1534 р. Його засновником був іспанський дворянин Ігнатій Лойола. Позбувшись через тяжке поранення можливості продовжувати військову службу, він вирішив присвятити себе «служінню Ісусу» і боротьбі з єресю.

Девізом єзуїтів є вислів «*Ad maiorem Dei Gloriam*» (лат. Усе на славу Божу).

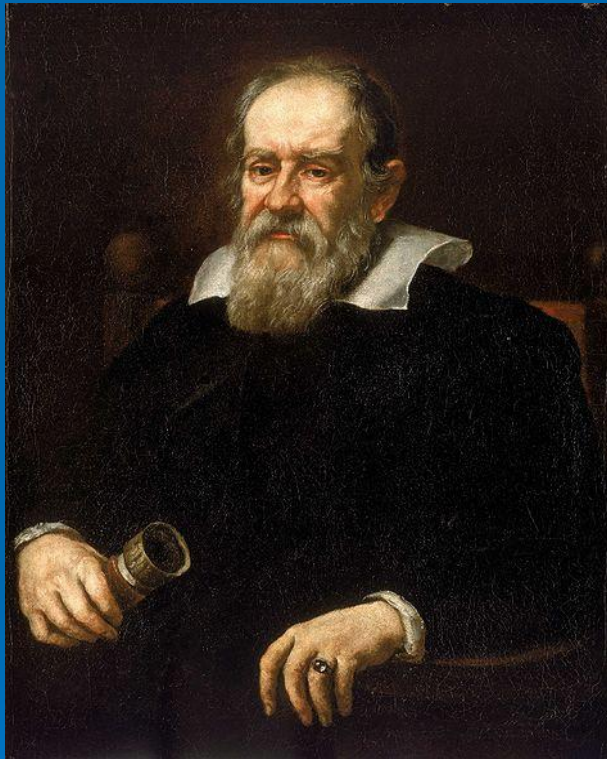

Джордано Бруно
(1548-1600)

Будучи католицьким священиком священиком, розвивав неоплатонізм священиком, розвивав неоплатонізм у вигляді ренесансного натуралізму натуралізму. В астрономії натуралізму. В астрономії підтримував погляди Коперника натуралізму. В астрономії підтримував погляди Коперника, став пропагувати ідею про нескінченність натуралізму. В астрономії підтримував погляди Коперника, став

Галілео Галілей

(1564 – 1642)

«Я радше прагну
знайти одну істину,
хоча б і в незначних
речах, ніж довго
сперечатися про
найбільші питання не
досягаючи ніякої
істини»

Галілео Галілей

*у міркуванні про **Бога** та
обертання Землі навколо
Сонця перед Священною
інквізицією зрікається своїх
теорій, чим зберігає своє
життя, продовжуючи
натурфілософські дослідження*

*Галілей перед Святою Палатою, картина
Йозефа-Ніколаса Роберта-Флеурі XIX ст.*

**Світобачення
в епоху
Відродження**

Бог являє себе лише через творіння, тобто через природу

Світ і природа являють собою єдине, до того ж розумне творіння Бога

Найвище творіння Бога – людина, тому вона успадковує здатність творити

Людина здатна досягти процесу творіння, наслідуючи Творця, навіть змагатися з Богом у творчому генії

Творчість як свобода духу

- ▣ **МАРСІЛІО ФІЧІНО:**
творче злиття з Богом
- ▣ Утвердження
богоподібності
людини, творча
активність людини в
процесі злиття з
Богом
- ▣ Вчення про
„всезагальну релігію”
: релігійна істина –
сукупне надбання
людства
- ◎ **ДЖОРДАНО БРУНО І
ГАЛІЛЕО ГАЛІЛЕЙ:**
два шляхи свободи
- ◎ „Джордано Бруно вірив,
Галілей – знав. Обидва
вони були в однаковому
становищі. Суд
інквізиції вимагав від
них під страхом смерті
зречення своїх
переконань... Є істина,
яка страждає від
зречення та істина, яку
не спростовує
зречення”

Карл Ясперс

Досягнення ФІЛОСОФІЇ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

- **антропоцентризм** – принцип, відповідно до якого людина є завершенням еволюції світобудови і головною категорією філософування; від теоцентризму до титанізму
- **гуманізм** – принцип, відповідно до якого людина, її вільний творчий розвиток є вищою цінністю світобудови; від містицизму до раціоналізму
- **пантеїзм** – принцип розуміння Бога як безособового начала, яке розчинене у світі і спонукає його до розвитку; від неоплатонізму до натурфілософії

ВИСНОВКИ

- Філософія Відродження еволюціонувала від християнської етики до натурфілософії через гуманістичний антропологізм і неоплатонізм
- Характерними елементами світогляду Відродження є залучення геометрично-арифметичного та емпірико-експериментального апаратів наукового дослідження, поєднання чуттєво-досвідного та логіко-раціонального методів пізнання людини та світу
- Творчість , унікальність, боротьба за соціальні умови для особистісного вибору або свободи волі виявилися фундаментальними рисами людського буття
- Філософія Відродження розробляла не стільки людинозорієнтовані, скільки людиновозвеличувальні технології людського існування (екзистенції) – від альтруїзму до гуманізму як найперспективнішої моделі спілкування!

Проблемні питання для семінару

- Соціальна філософія Н.Мак'явеллі
- Гуманістично-релігійна концепція Еразма Роттердамського
- Соціальні утопії Т.Мора і Т. Кампанелла
- Основні ідеї Реформації (М.Лютер, Ж.Кальвін, Т.Мюнцер).
Контрреформація
- Бруно versus Галілей